

Summary

Kerevych O. V. Tactical and procedural features of search of a dwelling or other property. – Article.

The essence search of a dwelling or other property as the investigation (investigation) of action. Analyzed tactical and procedural features of the meeting, the expediency of making some changes to the Criminal Procedural Code of Ukraine to improve its efficiency and to prevent abuse by authorized persons.

Key words: search, home, investigators (ODA) actions, criminal proceedings, investigator, investigating judge, petitions, resolutions.

УДК 343.133

*Н. В. Малярчук,
Д. Ю. Бондаренко*

ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ДОСВІД ТА НОВАЦІЇ

Визнання на законодавчому рівні необхідності реформування кримінальної юстиції в напрямку її гуманізації є, безперечно, вагомим кроком на шляху наближення української правової системи до світових стандартів у сфері захисту прав, свобод та законних інтересів людини й громадянина.

Інститут приватного обвинувачення як диференціація кримінально-процесуальної форми був предметом дослідження в працях таких науковців, як В.В. Дорошков, В.С. Зеленецький, А.В. Іщенко, Ю.В. Козубенко, В.З. Лукашевич, Н.В. Малярчук, О.Р. Михайленко, В.В. Попелюшко, І.В. Рогатюк, М.С. Строгович, В.М. Юрчишин та ін. Цінність досліджень зазначених авторів є беззаперечною. Проте 20 листопада 2012 року набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) [2], а тому, зважаючи на це, виникає необхідність у ґрунтовному аналізі новел КПК України, у тому числі й щодо змісту інституту приватного обвинувачення.

Проблема охорони та захисту прав учасників кримінального провадження потребує найвищого ступеня нормативної регламентації. В КПК України 2012 року прослідковується розширення кола гарантій забезпечення таких прав. Суттєвого реформування зазнала позиція законодавця щодо охорони прав та законних інтересів не лише обвинуваченого (підозрюваного, підсудного), але й потерпілого. Про це свідчить розширення кола кримінальних правопорушень, провадження щодо яких має здійснюватись у формі приватного обвинувачення.

Варто зазначити, що нормативному закріпленню таких вагомих змін у кримінальному процесі посприяв ряд факторів, серед яких не останню роль відіграв і міжнародно-правовий чинник. Зокрема, на нашу думку, важливий вплив мала рекомендація № R(85)11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права й кримінального процесу [5] та рекомендація Rec(2006)8 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам (далі – Рекомендації) щодо допомоги потерпілим від злочинів [6]. Зміст зазначених Рекомендацій полягає у сприянні здійсненню реформування галузей кримінального права та процесу в напрямку поглиблення їх приватноправо-

вих елементів, тобто підвищення ролі та значення взаємовідносин обвинуваченого (підсудного, підозрюваного) та потерпілого під час здійснення кримінального провадження; а також в необхідності звернення уваги на статус потерпілого як учасника охоронюваних нормами права суспільних відносин, на які було здійснене посягання внаслідок неправомірних дій інших учасників (учасника) – суб'єктів, що вчинили кримінально каране діяння. Однією з причин надання права кримінального переслідування потерпілому є прагнення повернути останньому права повноцінного учасника конфлікту, що виник внаслідок вчинення кримінального правопорушення, що дозволить сформувати нову модель кримінальної юстиції, яка буде орієнтуватись як на застосування покарання відносно винного, так і на відновлення прав потерпілого тими способами, що є найбільш прийнятними для нього.

На відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 року, в якому термін «приватне обвинувачення» взагалі не вживався (під ним розумілося «притягнення до кримінальної відповідальності не інакше, як за скаргою потерпілого» [3]), в новому КПК України цьому інституту виділено окреме місце (Глава 36). Його віднесено до особливих порядків кримінального провадження у відповідному Розділі VI, що підкреслює значимість цієї форми здійснення кримінального процесу. Отже, відповідно до ст. 477 КПК України 2012 року кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого [2].

Звертаємо увагу на те, що у КПК України 1960 року підставою для порушення кримінальної справи була скарга потерпілого, яку він мав подавати безпосередньо судді. Порушення кримінальної справи відбувалось шляхом винесення постанови про її порушення та призначення справи до розгляду (ч. 1 ст. 27, ч. 3 ст. 251 КПК України 1960 року). Згідно зі ст. 251 скарга мала відповідати вимогам, встановленим КПК України 1960 року, щодо обвинувального висновку. Останній, у свою чергу, складався з описової й резолютивної частини. В описовій частині мали зазначатися: обставини справи, як їх встановлено на досудовому слідстві, місце, час, способи, мотиви й наслідки злочину, вчиненого кожним з обвинувачених, а також докази, які зібрано у справі, й відомості про потерпілого; показання кожного з обвинувачених по суті пред'явленого йому обвинувачення, доводи, наведені ним на свій захист, і результати їх перевірки, наявність обставин, які обтяжують чи пом'якшують його покарання (ч. 2 ст. 223). Під час посилання на докази обов'язково мали зазначатися аркуші справи (ч. 3 ст. 223). В резолютивній частині наводилися відомості про особу кожного з обвинувачених, коротко викладалася суть обвинувачення із зазначенням статті кримінального закону, яка передбачала даний злочин (ч. 4 ст. 223). У ст. 224 зазначалася вимога додавати до обвинувального висновку: 1) список осіб, які підлягають виклику в судові засідання, із зазначенням їхньої адреси й аркушів справи, де викладені їх показання або висновки; 2) довідку про рух справи та про застосування запобіжного заходу із зазначенням часу й місця тримання під вартою кожного з обвинувачених, якщо вони заарештовані; 3) довідку про речові докази, про цивільний позов, про заходи, вжиті до забезпечення цивільного позову й можливої конфіскації майна; довідку про судові витрати в справі за час досудового слідства з посиланням на відповідні аркуші справи тощо [3].

Іншими словами, той обсяг і рівень знань про фактичні обставини події, що вимагалися законом від слідчого та прокурора у справі публічного обвинувачення наприкінці досудового слідства після проведення всіх можливих і необхідних процесуальних дій, вимагався й від потерпілого чи його законного представника ще до початку провадження у справі приватного обвинувачення.

Процес збору певних необхідних даних для того, аби вказати їх у скаргі, часом видавався просто неможливим. У першу чергу, через відсутність у потерпілого відповідних процесуальних прав на збір та використання таких даних. На підтвердження цього наведемо положення про заборону вчинення певних дій, передбачене Основним Законом: «Не допускається збирання, зберігання використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» (ч. 1 ст. 32 Конституції України). Отже, через те, що скарги про порушення кримінальної справи в порядку приватного обвинувачення просто не могли часом відповідати зазначеним вимогам, рішення судді про залишення її без розгляду та поверненні особі, що її подала, були цілком законодавчо обґрунтованими. Тому ведення кримінальної справи приватного обвинувачення під час дії КПК України 1960 року було скоріш винятком із загальних правил, аніж усталеною практикою.

Тим більше, слід звернути увагу на проблему термінологічної невідповідності у старому КПК України під час визначення однорідних понять. Так, аналіз вичерпного переліку приводів для порушення кримінальної справи, який був закріплений у ч. 1 ст. 94, свідчить про те, що справи приватного обвинувачення могли бути порушені тільки при наявності приводу, передбаченого п. 1 ч. 1 цієї статті (заяви окремих громадян). Проте, як ми вже зазначали раніше, ст. 27 КПК 1960 року визначала саме скаргу, а не заяву потерпілого як необхідний процесуальний документ для порушення справи в порядку приватного обвинувачення.

Загалом скаргу в кримінальному судочинстві визначають як звернення учасників процесу до органів і посадових осіб, які ведуть провадження в справі, з вимогою про усунення наявного чи такого, що припускається, порушення права або законного інтересу з боку посадових осіб під час провадження ними процесуальних дій і прийняття рішень [7, с. 207; 8, с. 60]. На той час кримінально-процесуальне законодавство, регламентуючи інститут оскарження, визнавало декілька видів скарг, зокрема апеляційні та касаційні.

Також необхідно зазначити, що звернення потерпілого про притягнення винного у вчиненні злочину до кримінальної відповідальності має іншу правову природу, зміст і значення, на відміну від скарги.

Згідно з новим КПК України процесуальним документом, на противагу скаргі у Кодексі 1960 року, є заява потерпілого. Згідно з наказом МВС України від 19.11.2012 року № 1050 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії» прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, незалежно від місця й часу їх вчинення, повноти отриманих даних, особи-

стості заявника, здійснюється цілодобово негайно тим органом внутрішніх справ, до якого надійшла заява чи повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події. Також наказом передбачені дві форми такої заяви: усна чи письмова [4]. Ми вважаємо цю норму великим кроком у напрямку гуманізації та спрощенні кримінально-процесуальних процедур. Прогресивним також можна назвати положення ст. 214 КПК України про те, що не пізніше однієї доби після подання заяви про вчинене кримінальне правопорушення слідчий чи прокурор зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [2].

Але разом з позитивними новаціями кримінального процесуального законодавства ми вбачаємо і його суттєві недоліки стосовно нормативного забезпечення функціонування інституту приватного обвинувачення. Головним таким недоліком (або ж навіть законодавчою прогалиною) є відсутність зазначення чітких вимог щодо змісту та форми заяви про кримінальне порушення як у КПК, так і в Інструкції. На наш погляд, у такому випадку варто вдатися до аналогії закону й застосувати розширене тлумачення відповідних положень ч. 5 ст. 214 (початок досудового розслідування), у якій зазначені відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР. Основними вимогами, зокрема, можуть бути такими: особисті дані заявника (П.І.Б., місце проживання); виклад обставин події (дата, час, місце). До факультативних можна віднести такі: наявність моральної, фізичної чи матеріальної шкоди, завданої протиправними діями; спосіб, засоби й знаряддя вчинення кримінального правопорушення; опис особи, що вчинила кримінальне правопорушення, на думку потерпілого (особливі прикмети); наявність очевидців.

Неповнота законодавчого регулювання інституту приватного обвинувачення частково компенсується нормативною вказівкою в Пам'ятці щодо ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (яка міститься в згаданій вище інструкції) на те, що міліція зобов'язана приймати та реєструвати заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення, своєчасно приймати за ними рішення. Заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення, що вчинені або готуються, незалежно від місця й часу їх скоєння, повноти отриманих зведень і форми подання, а також особистості заявника, реєструється цілодобово оперативним черговим того органу внутрішніх справ, до якого звернулася особа чи надійшло повідомлення [4].

Мабуть, найдискусійнішою відмінністю норм, що визначають основні положення існування інституту приватного обвинувачення в новому КПК, є значне розширення кола кримінально караних діянь, провадження стосовно яких здійснюється в згаданій формі. До набрання чинності КПК України 2012 року згідно зі ст. 27 КПК 1960 року притягнення до кримінальної відповідальності не інакше, як за скаргою потерпілого здійснювалося лише за злочини, передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126, ст. 203-1, ч. 1 ст. 206, ст. ст. 219, 229, 231–232-2, 356 Кримінального кодексу України щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян. Справи про злочин, передбачений ч. 1 ст. 152, порушувалися не інакше, як за скаргою потерпілого, але закривати їх за примиренням потерпілого з обвинуваченим, підсудним, на відміну від інших, не можна було [3].

Якщо справа про будь-який із зазначених злочинів мала особливе громадське значення, а також у виняткових випадках, коли потерпілий через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не міг захистити свої законні інтереси, прокурор мав право порушити справу й за відсутності скарги потерпілого. Така справа направлялася для провадження дізнання чи досудового слідства, а після закінчення розслідування розглядалася судом у загальному порядку, а отже, у разі примирення потерпілого з обвинуваченим (підсудним) вона не підлягала закриттю. Зараз же таке «перейняття обвинувачення» прокурором законодавчо не закріплено.

В КПК України 2012 року спектр кримінально караних діянь, провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення, збільшився майже в 6 разів. До таких діянь було віднесено злочини, передбачені ч. 1 ст. 122, ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 129, ст. 132, ч. 1 ст. 133, ч. 1 ст. 135, ч. 1 ст. 136 ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 142, ст. 145, ч. 1 ст. 152, ст. 154, ч. 1 ст. 161, ч. 1 ст. 162, ч. 1 ст. 163, ч. 1 ст. 164, ч. 1 ст. 165, ч. 1 ст. 168, ч. 1 ст. 176, ч. 1 ст. 177, ст. 180, ст. 182, ч. 1 ст. 194, ст. 195, ст. 197, ст. 203-1, ч. 1 ст. 206, ст. 219, ст. 229, ст. 231, ст. 232, ст. 232-1, ст. 232-2, ч. 1 ст. 355, ст. 356, ч. 1 ст. 361, ч. 1 ст. 362, ст. 364-1, ст. 365-1, ст. 365-2 Кримінального кодексу України [1; 2].

З аналізу п. п. 2, 3 ч. 1 ст. 477 КПК України випливає те, що право на подання заяви про кримінальне правопорушення мають ті особи, які: 1) згідно з п. 2 є чоловіком (дружиною) особи, що вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ст. 128, ч. 1 ст. 130, ч. 1 ст. 146, ч. 2 ст. 152, ч. 1 ст. 153, ч. 1 ст. 286, ч. 1 ст. 296, ч. 2 ст. 361, ч. 2 ст. 362 Кримінального кодексу України; 2) є чоловіком (дружиною), іншим близьким родичем чи членом сім'ї особи, що вчинила кримінальне правопорушення, а також у випадку завдання правопорушником (який перебував у статусі найманого працівника) шкоди виключно власності такої особи (ст. 185, ст. 186, ст. 189, ст. 190, ст. 191, ст. 192, ч. 1 чи 2 ст. 289, ст. 357 Кримінального кодексу України) [1; 2].

Таким чином, у законодавчому закріпленні розширення кола кримінальних правопорушень, провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення, на нашу думку, прослідковується факт намагання вітчизняного законодавця реформувати кримінально-процесуальну галузь права в контексті дотримання вимог (рекомендацій) Європейського співтовариства та загальносвітових тенденцій посилення приватноправової складової під час реалізації норм зазначеної галузі.

Підводячи підсумок, зазначимо, що ми намагалися проаналізувати, у чому ж полягають суттєві відмінності підходу до вирішення питання функціонування інституту приватного обвинувачення в кримінальному процесі України на сучасному етапі порівняно з відповідними нормами законодавства, які з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу у 2012 року втратили чинність. Доходимо висновку, що усвідомлення на найвищому (державному) рівні думки щодо важливості існування та розвитку цього інституту в процесі побудови громадянського суспільства є необхідною запорукою ефективності проведення реформування галузі кримінальної юстиції. Комплексне оновлення законодавчої бази в напрямку дотримання, охорони та захисту прав, свобод та інтересів учасників кримінального процесу має сприяти утвердженню України в очах світової спільноти як прогресивної та демократичної держави.

Література

1. Кримінальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 05.04. 2001 р. № 2341-III : із відповідними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. № 1001-05 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
4. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії. Наказ МВС України від 19.11.2012 р. № 1050 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z2095-12>.
5. Рекомендація № R(85)11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу : ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 387 засіданні заступників міністрів 28.06.1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_127.
6. Рекомендація Rec(2006)8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів : ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 967-му засіданні заступників міністрів 14.06.2006 р. // Міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К. : Істина, 2010. – 488 с.
7. Летучих В.И. Предмет жалобы в стадии предварительного расследования / В.И. Летучих // Сборник аспирантских работ. – Свердловск, 1970. – Вып. 11. – С. 206–212.
8. Меженцева А.Я. Ходатайства в советском уголовном судопроизводстве / А.Я. Меженцева // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1982. – Вып. 37. – С. 59–63.

Анотація

Малярчук Н. В., Бондаренко Д. Ю. Інститут приватного обвинувачення в кримінальному процесі України: досвід та новації. – Стаття.

У статті розглядаються питання нормативного закріплення інституту приватного обвинувачення за Кримінальним процесуальним кодексом України (2012 року). Через співставлення норм чинного законодавства з відповідними нормами 1960 року автори доходять висновку про спрощення на сучасному етапі процедури оформлення та подання потерпілою особою процесуального документа для відкриття кримінального провадження в порядку приватного обвинувачення. Акцентується увага на збільшенні переліку кримінальних правопорушень, провадження щодо яких здійснюється за заявою потерпілого. У підсумку автори висловлюють думку, що законодавче закріплення розширення приватноправових засад у кримінальному процесі є однією з визначальних передумов гуманізації відносин у галузі кримінальної юстиції.

Ключові слова: приватне обвинувачення, кримінальне провадження, гуманізація, потерпілий, заява.

Аннотация

Малярчук Н. В., Бондаренко Д. Ю. Институт частного обвинения в уголовном процессе Украины: опыт и новации. – Статья.

В статье поднят вопрос нормативного закрепления института частного обвинения в Уголовном процессуальном кодексе Украины (2012 года). Сопоставляя нормы действующего законодательства с соответствующими нормами 1960 года, авторы приходят к выводу об упрощении на современном этапе процедуры оформления и подачи потерпевшим лицом процессуального документа для открытия уголовного дела в порядке частного обвинения. Акцентируется внимание на увеличении перечня уголовных правонарушений, производство по которым осуществляется на основании заявления потерпевшего. В итоге авторы высказывают мнение о том, что законодательное закрепление расширения частноправовых начал в уголовном процессе является одной из определяющих предпосылок гуманизации отношений в сфере уголовной юстиции.

Ключевые слова: частное обвинение, уголовное производство, гуманизация, потерпевший, заявление.

Summary

Malyarchuk N. V., Bondarenko D. J. The Institute of private prosecution in Ukrainian criminal process: experience and innovations. – Article.

The article raised the question about legitimization of the Institute of private prosecution in the Criminal procedure code of Ukraine (2012). Comparing the current legislation norms with their analogs

of 1960-year Code, authors come to conclusion about simplification of the procedure of completion and submission a procedural document (for opening the criminal case of private prosecution) for injured person (victim) at the present stage. The focus is to increase the list of criminal offenses (crimes), the production of which is based on the statement of the victim. As a result, the authors have expressed the view that the legislative affirmation of increasing role of private law elements in criminal proceedings is one of the important keys to humanize relations in the field of criminal justice.

Key words: private prosecution, criminal proceedings, humanization, injured person (victim), application.

УДК 343.825

Г. В. Кириченко

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ МІЖВІДОМЧОГО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОНТРАБАНДІ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Враховуючи стан і тенденції контрабанди наркотичних засобів, слід наголосити, що даний процес в Україні та в усьому світі набув поширеності та якісно нового характеру.

Специфічне географічне розташування України, використання її території для наркотранзиту, а також наявність власної внутрішньої системи виробництва та збуту наркотичних засобів практично зробили нашу країну джерелом збагачення національного та міжнародного криміналітету.

Проблема запобігання незаконному обігу наркотичних засобів була й залишається питанням, що привертає увагу широкого кола спеціалістів у сфері кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, кримінального процесу, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності. Це пояснюється тим, що наукове вивчення різних аспектів наркотизму може здійснити позитивний вплив на зниження гостроти проблем, які стоять перед суспільством. Необхідність розробки комплексу взаємозалежних заходів, спрямованих на запобігання контрабанді наркотичних засобів, створює передумови для поглибленого дослідження цієї проблеми, що обумовлює теоретичну й практичну значущість її дослідження.

Зазначимо, що контрабанда наркотичних засобів є комплексним явищем, запобігти якому можна, лише об'єднавши зусилля всіх соціальних інституцій шляхом міжвідомчого міжнародного співробітництва та забезпечення виконання загальносоціальних, спеціально-кримінологічних заходів, завдання яких спрямовано на реалізацію економічних, правових та соціальних програм оздоровлення суспільства, створення умов захисту населення від цього ганебного для суспільства явища.

Багато країн мають настільки довгі кордони, через які проходять величезні обсяги міжнародного туризму й торгівлі, що їм надто важко перевірити, не кажучи вже про те, щоб обшукати всіх осіб, що виїжджають, усі автомобілі, судна й літаки. За цих умов важливо мати інформаторів та інші джерела інформації, щоб покращити прикордонне спостереження, підвищити ефективність запобіжних заходів і зосередити увагу на окремих особах і пунктах. У реальному житті країни не спроможні закрити свої кордони «на замок» від контрабанди наркотичних засобів, але